

การสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตปญจกรรมฐาน Tacapañcakakammatthana Teaching for Ordination Applicants of the Preceptor

พระครูอภิรักษ์ชินวงศ์ (จักรพันธ์ ส่องแสง)
Phrakhrupphirakchinawong (Jakkaphan Songsang)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.
E-mail: prakruthaichakrapan2530@gmail.com

Received September 4, 2023; Revised September 21, 2023; Accepted October 16, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาตปญจกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระอุปัชฌาย์กับการสอนตปญจกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ และ 3) เพื่อศึกษาการบูรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตปญจกรรมฐาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า บูรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตปญจกรรมฐาน โดยพระอุปัชฌาย์จะเริ่มในช่วงที่กุลบุตรแปลงคำขอบรรพชาอุปสมบทเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงกล่าวกับผู้ที่จะบวชว่า เธอจงตั้งใจเรียนตปญจกรรมฐานอันเป็นอุบายสำหรับให้ภิกษุใหม่เกิดสมาธิได้เพื่อเป็นที่ตั้งของปัญญาต่อไปบอกที่ละบทว่า 1) เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ โดยอนุโลม 2) ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา โดยปฏิโลม เพราะการพิจารณาเช่นนั้นเป็นเหตุให้ละความกำหนดยินดีได้ ส่วนการบูรณาการการสอนตปญจกรรมฐานของภิกษุผู้บวชใหม่ คือ ต้องพิจารณาผม พิจารณาขน พิจารณาเล็บพิจารณาฟัน พิจารณาหนัง โดยความเป็นของไม่งามปฏิกุศล เป็นรังของโรค เมื่อภิกษุผู้บวชใหม่ปฏิบัติตามหลักตปญจกรรมฐานหรือมูลกรรมฐานในเบื้องต้นก็จะเป็นทางสู่มรรค ผล และพระนิพพานในที่สุด โดยพระอุปัชฌาย์จะต้องพร่ำสอนว่า ตปญจกรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่เป็นมูล เป็นกรรมฐานที่เป็นรากเหง้าของกรรมฐานทั้งปวง เป็นกรรมฐานที่ระงับกามราคะได้ และเป็นกรรมฐานที่ทำราคะโทสะ โมหะของภิกษุผู้บวชใหม่ให้เบาบางลงได้

คำสำคัญ: บูรณาการการสอน; ผู้ขอบรรพชาอุปสมบท; พระอุปัชฌาย์; ตปญจกรรมฐาน

Abstract

This article aimed to 1) study a Tacapañcakakammatthāna or five basic meditation including skin etc. in Theravadin Buddhism, 2) study the roles of the preceptor who teaches Tacapañcakakammatthāna to the new ordained Bhikkhus and 3) illustrating an integration of Tacapañcakakammatthāna teaching for ordination applicants of the preceptor. It was qualitative research stating on document survey and personnel depth-interview. It was a qualitative research an integration of Tacapañcakakammatthāna teaching for ordination applicants of the preceptor

was that the preceptor starts teaching after all applicants have been asking for their ordination advising that new Bhikkhu must comprehend this **Tacapañcakakammaṭṭhāna** as per a trick of meditation and wisdom cultivation for new ordained saying each word that *Kesā, Lomā, Nakhā, Dantā, Taco* in forward order, 2) *Taco, Dantā, Nakhā, Lomā, Kesā* in reverse order. It is true that such concentration helps a new ordained to abandon sensual pleasure indulgence. For an integration of **Tacapañcakakammaṭṭhāna** teaching for new ordained, it was that the new ordained must observe hairs, body hairs, nails, teeth and skins as dirty, a source of diseases. Having completed basic **Tacapañcakakammaṭṭhāna** practice, a new ordained will head to Noble Path, Fruits and Nibbana in the end. The preceptor must also continue training by emphasizing that this type of meditation appears a ground, a root of all meditation, able to subdue the sexual desire and reducing the degree of lust, aggression, and delusion of a new ordained.

Keywords: Integration of Teaching; Ordination Applicants; the Preceptor;
Tacapañcakakammatthana

บทนำ

ตบปัญจกกรรมฐานอยู่ในกรรมฐาน 40 ลำดับที่ 28 ที่เรียกว่า กายคตานุสสติกรรมฐาน คือ การระลึกนึกถึงร่างกายคน สัตว์ตามความเป็นจริงว่า สกปรก โสโครก ไม่สวย ไม่งาม น่าเกลียด น่ากลัว เหมือนทั้งข้างนอกข้างในร่างกายกรรมฐานเรื่องร่างกายนี้ เป็นกรรมฐานพิเศษสุด ผลที่พิจารณากรรมฐานเรื่องกายจะมีจิตถึงปฐมฌาน แต่ถ้ายึดติดสืเลียดของร่างกายภาวนาเป็นกสิณก็มีจิตเข้าถึงฌาน 4 ได้ ดังพระพุทธพจน์ในกายคตาสติสูตรว่า ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่างๆ ว่า ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ใสใหญ่ ใส่น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรตมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านให้พิจารณาอาการ 32 อย่าง ตั้งแต่ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อเป็นต้น พิจารณากลับไปกลับมาดูให้เป็นจริงจางว่าน่ารักหรือน่ารังเกียจ กายนี้เต็มไปด้วยของสกปรก เหมือนเน่า เหมือนคาว มี ตับ ไต ใส พุง หัวใจ ชีโครง เส้นเอ็น เส้นเลือด เส้นประสาทสมอง กระเพาะอาหาร ม้าม ใสใหญ่ ใสเล็ก ไขกระดูก ข้อต่อ พังผืด น้ำเลือด น้ำหนอง ปัสสาวะ อุจจาระ เนื้อ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธาจารย์ อาจ อาสภมหาเถร, 2554) เมื่อลอกเอาผิวหนังออกดูไม่ได้สักอย่างเดียว ร่างกายสกปรกต้องชำระล้างอาบน้ำทุกวัน สิ่งทีหลังไหลออกจากกายก็เหมือนทุกวัน ผู้ที่เห็นคนหนุ่มสาวว่าหล่อ สวย งาม แต่ไม่ยอมมองสิ่งสกปรกโสโครกทีหลังไหลออกจากร่างกาย คนที่หล่อที่สวยส่งกลิ่นเหม็นสาบ เหม็นสาบ เลอะเทอะ เประอะเปื้อน เพราะไม่นำดู นำดมต่างก็พยายามปกปิดความจริง ไม่ยอมพูดถึง ไม่ยอมรับรู้ตามความเป็นจริง เพราะอวิชชา ตัณหา อุปาทานปกปิด ตาจิต ตาเนื้อเอาไว้มองกายโกหกตนเอง และผู้อื่นว่าร่างกายยังสวย ยังสาว ยังหล่อเหลาน่ารักอยู่ แต่ที่จริงร่างกายคน สัตว์มีสภาพเป็นส่วเคลื่อนที่ ที่เอาอุจจาระ ปัสสาวะไปถ่ายเทไว้ในส่วทุกวัน แล้วมาประดับตกแต่งตัวเสื้อผ้าอาภรณ์ เพชรนิลจินดาแพ้งๆ หลอกลวงตนเอง ผู้อื่นว่าสวยสดงดงาม ผู้ที่ได้เห็นร่างกายคน สัตว์ ได้การพิจารณาไม่ฉลาดก็มีความหลงติดอกติดใจหลงใหลใฝ่ฝันในรูปร่างกายคนรักในไม่ช้าก็พบกับความทุกข์ยากลำบากกายใจ เพราะรูป

ร่างกายแปรเปลี่ยนเป็นเจ็บป่วยพิการ หรือจิตใจปรวนแปรด้วยความเห็นไม่ตรงกัน รักกันไม่นานก็เบื่อ มีโลก โกรธ หลง หาของดีๆ สวยๆ อันใหม่หาคนรักใหม่ต่อไป

ฉะนั้นในเวลาบวชนาคพระอุปัชฌาย์จึงให้ตบปัญจกัมมัฏฐานเป็นกัมมัฏฐานอันบัณฑิตกำหนดด้วย อากาณเฑาะว์เป็นที่ 5 ประกอบด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ที่ พระอุปัชฌาย์สอนให้พิจารณาส่วนของร่างกาย 5 อย่าง ทั้งอนุโลมและปฏิโลม สามารถปฏิบัติได้ 3 แบบ คือ 1) ท่องกลับไปกลับมาทำให้จิตสงบได้ 2) ขณะที่ท่องพิจารณาด้วยว่า ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ล้วนเป็นของได้รับการ ตกแต่งและพิจารณาให้เกิด ความปฏิกุล จึงสามารถทำจิตให้สงบได้ 3) พิจารณาโดยความเป็นไตรลักษณ์ ให้เห็นว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งหมดเหตุที่ท่านให้พิจารณาอาการทั้งห้าก่อน เพราะเป็นอาการภายนอกที่เห็นได้ชัดและง่ายต่อการจดจำเป็นของปฏิกุลหรือเป็นสภาวะอย่างหนึ่งๆ ตามที่มันเป็น ของมัน ไม่เอาใจเข้าไปผูกพันแล้วคิดวาดภาพไฝ่ฝันตามอำนาจของกิเลส เพราะเหตุใดพระอุปัชฌาย์จึงให้ตบปัญจก กรรมฐานไว้พิจารณา และตบปัญจกัมมัฏฐานเป็นบาทฐานเบื้องต้นที่สำคัญในการปฏิบัติเพื่อก้าวไปสู่การบรรลุ จึง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) มีความรู้ ควบคู่กับการมี คุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม (Damnoen et al., 2021) ด้วยการปฏิบัติตาม หลักเบญจศีลและเบญจธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ การฝึกฝนจิตใจให้สงบเพื่อจะได้เห็นโลกและชีวิต ตรงไปตามความเป็นจริงว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน มนุษย์จึงควรฝึกฝนจิตใจให้หลุด พ้นจากความทุกข์ (ปริยพร วิศาลบุรณ์ และคณะ, 2566; พระอรธชาติ เดชดำรง, 2566) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่อง บุรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบท ของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรรมฐาน เพื่อให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้ง 3 ข้อ คือ เพื่อศึกษาตบปัญจก กรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาบทบาทพระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ และเพื่อศึกษาบุรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรรมฐาน อันจะเป็น ข้อมูลนำเสนอเป็นดัชนีชี้วัดที่เป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์สรุปไว้เป็น งานวิจัยอย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยมีความต้องการค้นคว้าและนำเสนองานวิจัยในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาตบปัญจกกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาบทบาทพระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่
3. เพื่อศึกษาบุรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรรมฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร (Qualitative Research) และสัมภาษณ์บุคคลโดย มุ่งศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาและสาระสำคัญที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และการนำไปประยุกต์ใช้อย่างไรใน การเจริญตบปัญจกกรรมฐานเพื่อพัฒนาชีวิตของภิกษุผู้บวชใหม่ นำมาสรุป เรียบเรียงบรรยายเชิงพรรณนา ดังต่อไปนี้

1) เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับตบปัญจกกรรมฐาน บทบาทพระอุปัชฌาย์ กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ และบุรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ ด้วยตบปัญจกกรรมฐาน เพื่อใช้ประกอบการวิจัย โดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

- 2) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณ์ วิเสส และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระสูตรเพื่อขยายความในเนื้อหา
- 3) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) สัมภาษณ์นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับบูรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรณฐาน
- 3) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์มาจัดลำดับความสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 4) วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอข้อมูลแบบบรรยายเชิงพรรณนา
- 5) เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
- 6) ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

ตบปัญจกกรณฐานในพุทธศาสนาเถรวาท

ตบปัญจกกรณฐาน หมายถึง ธรรมเนียมที่ท่านสอนให้พิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ผม ขน เล็บ ฟัน ไปถึงหนังเป็น 5 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) เป็นธรรมเนียมที่พระอุปัชฌาย์สอนนาคผู้จะเข้ามาอุปสมบทหรือบรรพชาก่อน คือ เกสา ผม โลมา ขน นขา เล็บ ทันตา ฟัน ตโจ หนัง ถือว่าเป็นมูลกกรณฐาน คือธรรมเนียมที่เป็นมูล ได้แก่เป็นรากเหง้า เป็นมูลรากเหง้าของธรรมเนียมทั้งปวง มีความสำคัญสำหรับภิกษุผู้บวชใหม่ เป็นธรรมเนียมที่เป็นพื้นฐาน หรือรากเหง้าของธรรมเนียมทั้งปวงที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้พระอุปัชฌาย์ต้องสอนแก่กุลบุตรที่บวชใหม่ เพื่อเป็นแนวทางหรือเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมเนียมขั้นต่อไป (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2549) และเป็นธรรมเนียมเบื้องต้นที่สำคัญของการบรรพชา

ตบปัญจกกรณฐาน เป็นธรรมเนียมอันบัณฑิตกำหนดด้วยอาการมีหนังเป็น 5 เป็นอารมณ์ คือธรรมเนียมที่พระอุปัชฌาย์สอนให้พิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายแบ่งออกเป็น 5 ประเภทเริ่มตั้งแต่ เกสา คือ

- 1) เกสา คือ ผมที่ด้านข้างทั้งสอง กำหนดด้วยจอนหู ด้านหน้า กำหนดแค่กรอบหน้าผาก ด้านหลัง กำหนดแค่หลุมคอ หนังสัดที่หุ้มกะโหลกศีรษะ เป็นโอกาสของผมทั้งหลาย (สมเด็จพระพุทธาจารย์ อาจ อาสภมหาเถร, 2554) ผมเราระลึกกำหนดลงตรงศีรษะว่า มีเส้นผมขึ้นอยู่ พิจารณาว่าเป็นของปฏิกุล สกปรก ต้องชะล้างเป็นนิจ ผมที่เราหลงใหลว่างามนั้น ที่จริงแล้วเราต้องตบแต่งอยู่เสมอ ความงามก็ไม่คงที่จากดำเป็นขาว ผมก็เป็นโรคร่วงหลุดอยู่เสมอ ผมที่ว่างามนั้น เพียงแต่หลุดร่วงลงในอาหารหวาน-คาวเท่านั้น เราก็รังเกียจแล้ว ความงามความสะอาดจึงไม่มีในผมของเรา ผมจึงเป็นของปฏิกุลอย่างนี้

- 2) โลมา คือ ขนของเราทุกขุมขนทั่วร่างกายก็ไม่ใช่ของงามเช่นกัน ไม่น่ารัก ไม่น่าพิสมัยเลย หมกอยู่และเจริญอยู่ในขุมขน แปรเปื้อนด้วยเหงื่อไคล เอาไปทำประโยชน์ไม่ได้ ขนจึงเป็นของปฏิกุลอย่างนี้

- 3) นขา คือ เล็บให้กำหนดเพ่งดูเล็บของเราที่ไพล่ออกมาจากปลายนิ้ว พิจารณาตามความจริงว่าไม่งาม เป็นที่พำนักของสิ่งสกปรกซ่อนอยู่ต้องล้าง ต้องแคะ ขัดอยู่เสมอ ความอัปยศณ์นี้เอง ทำให้คนเราหลงตกแต่งมัน ให้ดูงามเกินจริง ยิ่งแต่งมากก็ยิ่งหมายความว่า สิ่งนั้นมันอัปยศณ์จนเกินธรรมดา เล็บก็ไม่สามารถชำระปฏิกุลได้ เล็บจึงเป็นของปฏิกุลอย่างนี้

- 4) ทันตา คือ ฟันที่เรียงกันอยู่ในปาก มีซี่เล็กซี่ใหญ่ระคนกันอยู่ในปากอบด้วยกลิ่น และน้ำเมือกในปาก มีกลิ่นเหม็น มีซี่ฟันพอกเป็นนิจ ต้องขัดต้องสีทุกวัน ต้องให้ยาพิเศษช่วยให้กลิ่นสกปรกนั้นดับไปชั่วคราว ฟันเราทุกซี่เกิดแล้วตั้งอยู่ในที่สุตจะหลุดหักออกไปทำให้เราได้รับความเจ็บปวดระบม หลายคนเป็นโรค

ฟัน ซึ่งเป็นรังของการหมักหมมอย่างที่สุด ฟันเคี้ยวแหล่แล้ว และเพียงชั่วครู่ก็สกปรกอีกเช่นเดิม ฟันพอแก่แล้วยิ่งดูน่าสมเพช ไม่น่ารักแต่อย่างใด ฟันจึงเป็นของปฏิกูลอย่างนี้

5) ตโจ คือ หน้ เบื้องต่ำกำหนดด้วยฟันที่ตั้งอยู่ เบื้องบนกำหนดด้วยอากาศ ร่างกายโดยรอบคลุมหุ้มด้วยหน้เหมือนถุง เหมือนกระสอบใส่ของเสียไว้ภายในมีเลือด เนื้อ เอ็น กระดูก อูจจาระ ปัสสาวะ หน้บาง ๆ ถ้าไม่พิจารณาจะไม่รูปร่างได้อย่างไร ไม่ว่าหนุ่มสาวเฒ่าแก่ก็ตกอยู่ในอาการเสมอกัน คือต้องอาบน้ำชำระเสมอ ๆ ขูดเกลาเอาของเน่าเสียที่หมักหมมให้หมดไป เป็นรังให้เกิดโรคนานาชนิด ต้องคอยบำรุงรักษาเพราะเป็นของไม่น่าพามาซึ่งความสบายอะไร ยิ่งยืดยาวกว่าเป็นของเราจึงทำให้คนเรามีทุกข์ เพราะความไม่สมหวังเป็นนิจสิน ยิ่งแก่เฒ่ายิ่งหย่อนยาน ไม่น่ารัก ไปตามสภาพความเป็นจริง ไม่ได้อาบน้ำชำระเพียงไม่กี่เวลาก็เหม็นเหม็นเหม็นเหม็นยิ่งกว่านั้นยังทำให้เสื้อผ้าอาภรณ์ต้องเหม็นสกปรกไปด้วย พิจารณานี้จะเห็นว่า หน้จึงเป็นของปฏิกูลอย่างนี้

ตจปัญจกกรรมฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเช่น ในกายคตาสติสูตรว่า ภิกษุพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่ฝ่าเท้าขึ้นไปเบื้องบน ตั้งแต่ปลายผมลงมาเบื้องล่าง มีหน้หุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดชนิดต่าง ๆ ว่าในกายนี้มีผม ขน เล็บ ฟัน หน้เป็นต้น ภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริที่สับสน อันอาศัยเรือนได้ เพราะละความดำริที่สับสนนั้นได้ จิตที่เป็นไปภายในกายเท่านั้น ย่อมดำรงคงที่ เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่น ภิกษุชื่อว่าเจริญตจปัญจกกรรมฐานในกายคตาสติอย่างนี้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ตจปัญจกกรรมฐานที่ปรากฏในคัมภีร์อื่น ๆ เช่น ในอรรถกถาธรรมบทเรื่องพระวนวาสี ติสสระเถระคือครั้งหนึ่งพระสารีบุตรบวชให้แก่เด็กชายตีสสระ ในขณะที่มีอายุ 7 ขวบ พระสารีบุตรเถระได้บอกตจปัญจกกรรมฐานแก่สามเณรตีสสระให้กระทำไว้ในใจโดยความเป็นของปฏิกูล การบอกอาการ 32 ไม่อาจบอกได้ทั้งหมดพึงบอกตจปัญจกกรรมฐานก็ได้ ในอรรถกถาสมันตปาสาทิสกาอธิบายเรื่องตจปัญจกกรรมฐานไว้ว่า ส่วนในเวลาให้อาบน้ำหรือในเวลาปลงผมและโกนหนวด ไม่พึงบอกเขาว่า เธอเป็นคนมีชื่อเสียง มียศ เวลานี้พวกเราอาศัยเธอจักไม่ลำบากด้วยปัจจัยทั้งหลาย ถ้อยคำที่ไม่น่าออกจากวิญญูทุกข้ออย่างอื่นไม่ควรพูด พึงบอกเขาว่า คุณ จงใคร่ครวญให้ดี ตั้งสติไว้แล้วบอกตจปัญจกกรรมฐาน แต่เมื่อบอกต้องบอกให้ชัดว่าส่วน 5 ส่วนคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หน้เป็นของไม่สะอาด น่าเกลียด และปฏิกูลด้วยอำนาจของสี่ สันฐาน กลิ่น ที่อาศัยและโอกาสเป็นต้น ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายเรื่องตจปัญจกกรรมฐานว่า พึงท่องตจปัญจกกรรมฐานคือ

1) ฝ่ายอนุโลม 5 คือ เกสา โลมา นขา ทนตา ตโจ

2) ฝ่ายปฏิโลม 5 คือ ตโจ ทนตา นขา โลมา เกสา

เมื่อท่องในตจปัญจจะได้กึ่งเดือนแล้ว จึงไปสู่สำนักอาจารย์เรียนเอากรรมฐานอื่น ๆ ต่อไป และพระอุปติสสระเถระอธิบายถึงการปฏิบัติตจปัญจกกรรมฐานในคัมภีร์วิมุตติมรรคอธิบายว่า โยคีใหม่เข้าไปสู่สถานที่สงัด นั่งรักษาจิตของตนไว้ เจริญจิตไม่ถูกรบกวน เจริญกรรมฐานพิจารณาลักษณะร่างกายของตน โยคินั้นบำเพ็ญตจปัญจกกรรมฐานอย่างนี้ กายนี้ประกอบด้วย ผม (เกสา) ไม่บริสุทธ์ ขน (โลมา) ไม่บริสุทธ์ เล็บ (นขา) ไม่บริสุทธ์ ฟัน (ทันตะ) ไม่บริสุทธ์ ผิวหนัง (ตชะ) ไม่บริสุทธ์ โยคีใหม่ ในเบื้องต้นควรท่องจำส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วนเหล่านี้ของร่างกายทั้งอนุโลม (ตามลำดับ) ทั้งปฏิโลม (ย้อนลำดับ) หลังจากนั้นเธอควรใส่ใจส่วนประกอบเหล่านั้น โดยวิธีการ 4 อย่าง คือ โดยสี โดยการปรุงแต่ง โดยรูป โดยสันฐาน ต่อมาโยคีควรน้อมนึกลักษณะของร่างกายโดยวิธีการ 13 อย่างเช่น โดยเมล็ดพันธุ์ คือ กายนี้ เกิดขึ้นจากเมล็ดพันธุ์ที่ไม่บริสุทธ์คือ มารดาบิดา ย่อมผูกพันไปเหมือนบวบขม (โกสาคถิ) กายนี้ไม่บริสุทธ์ โยคีควรน้อมนึกลักษณะของกายโดยเมล็ดพันธุ์ อย่างนี้ (พระอุปติสสระเถระ, 2541) โยคินี้ ปฏิบัติตจปัญจกกรรมฐานโดยวิธีการเหล่านี้ เพราะได้รับความชำนาญในสติและปัญญา จิตของเธอจึงไม่ถูกรบกวน เมื่อจิตของเธอไม่ถูกรบกวน เธอย่อมสามารถทำลายนิรวณทั้งหลาย ทำองค์ฌานให้เกิดขึ้น และบรรลุคุณวิเศษที่เธอปรารถนา

บทบาทพระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่

บทบาทของพระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ โดยแบ่งออกเป็น การอุปสมบทในพระพุทธศาสนามี 8 วิธี คือ

- 1) เอหิภิกขุอุปสัมปทา
- 2) ติสรณคณุปสัมปทา
- 3) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา
- 4) โอวาทปฏิกคหณุปสัมปทา
- 5) ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา
- 6) ครุธรรมปฏิกคหณุปสัมปทา
- 7) พุเตนะอุปสัมปทา
- 8) อัญญาจิกาอุปสัมปทา

ส่วนญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา เป็นรูปแบบการบวชที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนสาเหตุแห่งการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกกรรมสืบเนื่องมาจากสมัยพุทธกาล พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า ราชะ เข้าไปหาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชาแต่ไม่มีใครบวชให้ความทราบถึงพระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า ใครระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้นได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าระลึกถึงบุญคุณของพราหมณ์นั้นได้เพราะเคยถวายภิกษาทัพพี 1 พระพุทธองค์ตรัสว่า สารีบุตร สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้ตัญญูทวาทิ เธอจงให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทเถิด และตรัสว่า ต่อไปนี้เราอนุญาตการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกกรรมนี้ ส่วนประวัติความเป็นมาของพระอุปัชฌาย์คือในสมัยพุทธกาล ภิกษุทั้งหลายไม่มีพระอุปัชฌาย์จึงไม่มีใครดักเตือน ไม่มีใครพร่ำสอนย่อมมุ่งหม้มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร ประชาชนจึงพาเพ่งโทษ ตีเตียน พระพุทธเจ้าทรงทราบความนั้นแล้วทรงประชุมภิกษุสงฆ์สอบถาม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ควรเป็นพระอุปัชฌาย์คือ เป็นผู้ฉลาดและสามารถ เป็นผู้ฉลาดในธรรมและวินัย สามารถอบรมสั่งสอนธรรมและวินัยนั้นรวมถึงการปกครองดูแลพระภิกษุในการปกครองของตนได้อย่างดี และคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งซึ่งจะขาดไม่ได้ ก็คือต้องเป็นผู้มีพรรษาตั้งแต่ 10 พรรษาขึ้นไป การกำหนดเกณฑ์พรรษาดังกล่าวนี้นี้เพราะท่านมีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา และมีความรู้ความสามารถในการดูแลตนเองได้เป็นอย่างดีฉะนั้น จึงมีความรู้ความสามารถในการปกครองดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้ด้วย พระอุปัชฌาย์แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ประเภทสามัญ
- 2) ประเภทวิสามัญ

พระอุปัชฌาย์ประเภทสามัญต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ และพระอุปัชฌาย์ประเภทวิสามัญต้องได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งพระภิกษุผู้จะได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ จะต้องมิตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการปกครองคณะสงฆ์เท่านั้น (พระมหาเสริมชัย ชยมงคล, 2539)

หลักคำสอนเรื่องพระอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยแบ่งออกเป็น คำสอนเรื่องพระอุปัชฌาย์ในพระวินัยเช่น เรื่องความเคารพในพระอุปัชฌาย์ ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กรุงเวสาลี ภิกษุอันเตวาลิกของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ล่องหน้าไปก่อนพระสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน จับจองวิหาร ที่นอนไว้ก่อนเพื่ออุปัชฌาย์ของตน พระสารีบุตรไปภายหลังจึงไม่ได้วิหาร และที่นอน เมื่อไม่ได้ที่นอน จึงนั่ง ณ คางไม้ต้นหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนี้เป็นต้นเหตุจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ใครควรได้อาสนะอันเลิศ น้ำอันเลิศ บิณฑบาตอันเลิศ ก็ควรให้แก่ผู้นั้น คำสอนเรื่องพระอุปัชฌาย์ในพระสูตรเช่น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ของตนถึงที่อยู่กล่าวว่า กายของผมนักขึ้น ทิศทั้งหลายไม่ปรากฏแก่ผม ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ผม ผมถูก

ถิ่นมัทธะครอบงำจิต พระอุปชฌาย์นั้นพาภิกษุสัทธวิहारิกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์ตรัสสอนด้วยพระโอวาทต่างๆ ภิกษุนั้นหลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาณ มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ ไม่นานนักก็บรรลุพระอรหันต์ในที่สุด พระอุปชฌาย์มีอำนาจในการอุปสมบท ตามกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ตามพระวินัย เป็นการคัดกรองบุคคลที่จะเข้ามาบวชได้ในระดับหนึ่ง เมื่ออุปสมบทแล้วต้องเป็นหน้าที่ของพระอุปชฌาย์และอาจารย์ ที่จะอบรมสั่งสอนพระภิกษุเหล่านั้นเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไป

บทบาทหน้าที่ของพระอุปชฌาย์กับภิกษุผู้บวชใหม่ โดยแบ่งออกเป็น พระอุปชฌาย์กับการคัดกรองผู้ขออุปสมบท โดยสำหรับลักษณะของคนที่สามารถบวชได้ในพระพุทธศาสนา โดยเว้นจากข้อห้ามในพระวินัยปิฎก คือ เป็นโรคเรื้อน เป็นโรคฝี เป็นโรคกลาก เป็นโรคมอ่งคร่อ เป็นโรคลมบ้าหมู เป็นราชกัญมาบวช เป็นโจรที่มีชื่อเสียงมาบวช เป็นต้น การเตรียมความพร้อมในเรื่องสมบัติ 4 ประการนี้ พระอุปชฌาย์ต้องตรวจสอบให้มีความชัดเจนก่อนพิธีการให้อุปสมบท หากขาดการตรวจสอบอย่างถี่ถ้วน จะทำให้สังฆกรรมวิบัติได้เช่น ถ้าบวชให้แก่คนที่มิอายุไม่ครบ 20 ปี หรือเป็นอภัพบุคคล จะกลายเป็นวัฏฏวิบัติ หรือถ้าบวชมีภิกษุไม่ครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ว่า ในถิ่นทุรกันดารชนบทต้องไม่ต่ำกว่า 5 รูป ในเมืองที่เจริญแล้วเป็นต้น การสงเคราะห์ช่วยเหลือสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่ โดยพระอุปชฌาย์มีหน้าที่ต้องอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อช่วยเหลือสัทธวิहारิกของตนให้ได้รับความสะดวก เป็นข้อวัตรปฏิบัติที่มีต่อสัทธวิहारิก (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) เช่น พระอุปชฌาย์ถือเอาฐานะในการศึกษาของสัทธวิहारิก คือ ไม่ปล่อยปละละเลยสัทธวิहारิก ต้องสงเคราะห์ช่วยเหลือพระบวชใหม่ให้เข้าใจหลักธรรมหลักพระวินัยได้อย่างถูกต้อง สงเคราะห์สัทธวิहारิกด้วยบาตรจีวร และบริวารอื่นๆ เป็นต้น การแนะนำข้อปฏิบัติแก่สัทธวิहारิกผู้บวชใหม่

พระอุปชฌาย์มีบทบาทหน้าที่ในการแนะนำข้อปฏิบัติธรรมแก่สัทธวิहारิกในหลักธรรม 2 ประการ คือ

- 1) สมณะ หมายถึง การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิเช่น การสอนตจปัญจกกรรมฐาน เป็นต้น
- 2) วิปัสสนา หมายถึง ความเห็นแจ้งด้วยปัญญา

การที่พระอุปชฌาย์จะอบรมบ่มนิสัยก็จะทำได้ง่ายสะดวกขึ้น เมื่ออบรมทางจิตดีแล้ว การที่จะปกครองศิษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยกฎข้อบังคับก็จะเป็นไปได้ง่ายขึ้น การเคารพกันตามลำดับอาวุโส แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่ปฏิเสธหรืออยู่ตรงข้ามกับแนวคิดของพวกพราหมณ์ ในสมัยนั้นที่ยึดมั่นในเรื่องของวรรณะยิ่งกว่าชีวิต และคุณธรรม โดยการยึดหลักอาวุโสและ ภัณฑะนี้ มีข้อยกเว้นบ้างบางกรณีที่ไม่ต้องเคารพกันตามลำดับอาวุโส เพื่อเป็นการลงโทษพระเถระ หรือ พระมหาเถระที่กระทำความผิดพระวินัยโดยเฉพาะอาบัติสังฆาติเสส เมื่อท่านได้อยู่ปริวาสครบตามกำหนดพระวินัย คือ ออกจากอาบัติสังฆาติเสสแล้วสิทธิและหน้าที่ของท่านก็กลับมาเป็นปกติตามเดิม

ข้อปฏิบัติที่พระสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่และพระอุปชฌาย์พึงปฏิบัติต่อกัน โดยแบ่งออกเป็น ข้อปฏิบัติที่พระสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่พึงปฏิบัติต่อพระอุปชฌาย์ โดยพระอุปชฌาย์ต้องมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน เพราะเมื่อพระอุปชฌาย์ให้การอุปสมบทกุลบุตรเพื่อเป็นศาสนทายาทในพระพุทธศาสนาแล้ว พระอุปชฌาย์ก็เปรียบเสมือนบิดาในทางธรรมของพระสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่ เมื่อทั้งสองฝ่ายได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้องแล้ว ก็จะเกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนา (พระประยูร รุ่งเรือง, 2565) เพราะจะได้บุคคลที่มีคุณภาพมาช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป ข้อปฏิบัติที่พระอุปชฌาย์พึงปฏิบัติต่อพระสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่ เช่น พระอุปชฌาย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์สัทธวิहारิก ด้วยอุทเทส ปริปัจฉา โอวาท และอนุศาสน์ พระอุปชฌาย์พึงพยาบาลพระสัทธวิहारิกจนตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะหาย

พระอุปชฌาย์พึงปฏิบัติต่อพระสัทธวิहारิกผู้บวชใหม่ของตน เหมือนบิดาปฏิบัติต่อบุตรเช่นกัน ส่วนการบอกอนุศาสน์ 8 แก่ภิกษุผู้บวชใหม่ เป็นหน้าที่ของพระอุปชฌาย์จะต้องบอกอนุศาสน์ 8 อย่าง คือ

- (1) นิสสัย 4 คือ ปัจจัยเป็นเครื่องอาศัยที่จำเป็นสำหรับผู้บวช คือ
 - 1) บิณฑบาตเป็นวัตร

- 2) นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- 3) อยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
- 4) ฉนียาตองด้วยน้ำมูตรเน่าเป็นวัตร

(2) อกรณียกิจ 4 คือ กิจที่พระภิกษุสงฆ์ไม่พึงกระทำ คือ

- 1) การฆ่าสัตว์
- 2) การลักทรัพย์
- 3) การเสพเมถุนธรรม
- 4) การอวดอุตริมนุชย์ธรรม

เมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์ 8 อย่างแก่ภิกษุผู้บวชใหม่นั้นเพื่อมิให้ประพฤติดิฉิพระธรรมวินัยและจะต้องดูแลภิกษุนั้นพร้อมกับสั่งสอนธรรมไปตลอดอย่างน้อย 5 ปี (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

บทบาทของพระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ โดยแบ่งออกเป็น พระอุปัชฌาย์กับการสอนตบปัญจกกรรมฐาน เป็นกรรมฐานอันบัณฑิตกำหนดด้วยอาการมีหนึ่งเป็น 5 เป็นอารมณ์ คือ กรรมฐานที่ท่านสอนให้พิจารณาส่วนของร่างกาย ตั้งแต่ผมไปถึงหนังเป็น 5 อย่าง คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง พระอุปัชฌาย์ต้องสอนแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ เพื่อเป็นแนวทางหรือเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติกรรมฐานขั้นต่อไป พระอุปัชฌาย์กับการกำหนดปฏิบัติตบปัญจกกรรมฐาน โดยพระอุปัชฌาย์ต้องสอนให้ภิกษุผู้บวชใหม่กำหนดแยกแยะออกมา ดูผม ดูขน ดูเล็บ ดูฟัน ดูหนัง พิจารณาหนึ่งหนึ่งว่าเป็นอย่างไร โดยมุ่งเน้นพระภิกษุที่บวชใหม่ เป็นการพิจารณาตามสิ่งทั้ง 5 โดยนำหลักธรรมมาประกอบเพื่อพิจารณาแล้วจึงนำไปสู่สมณะกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน และกำหนดเป็นหลักปฏิบัติให้กุลบุตรทั้งหลายที่อุปสมบทต้องเรียนกรรมฐานคือตบปัญจกกรรมฐาน หรือ มูลกรรมฐาน (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2549) ให้พิจารณาแบบอนุโลม และพิจารณาแบบปฏิโลม ถอยไปถอยมา เพื่อให้เกิดความชำนาญให้เกิดความเข้าใจอันถูกต้องละเอียดลออไปโดยลำดับๆ เพราะเป็นเครื่องมือที่ถือเป็นหลักปฏิบัติอันสำคัญ

บูรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรรมฐาน

บูรณาการการสอนผู้ขอบรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ด้วยตบปัญจกกรรมฐานโดยแบ่งออกเป็น สาเหตุหรืออันตรายของภิกษุผู้บวชใหม่ 4 ประการคือ

1) คือ อดทนต่อคำสั่งสอนไม่ได้ หมายถึง ไม่มีความอดทนต่อการอบรมสั่งสอนของพระเถระ พระมัชฌิมะ และเพื่อนสหธรรมิกให้การตักเตือนด้วยความหวังดี เพื่อให้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความบริสุทธิ์ เพื่อการพัฒนาตัวร่างกาย วาจา และจิตใจ ให้มีความสงบ มั่นนอยสันโดษ

2) เห็นแก่ปากแก้ท้อง หมายถึง ภิกษุผู้บวชใหม่ติดใจในรสของการหา ที่บริโภคอาหารด้วยความมึนเมา เพื่อเล่น เพื่อให้ผิวพรรณสวยงาม เพื่อความอ้วนพี ไม่มีความสันโดษ ความไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ความไม่พิจารณาในการบริโภคอาหารให้ดี

3) เพลิดเพลินในกามคุณ หมายถึง ภิกษุผู้บวชใหม่ที่ยังมีความต้องการหรืออยากได้ในกามคุณ 5 คือ สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ได้แก่ เมื่อตาได้เห็นรูป เมื่อหูได้ยินเสียง เมื่อจมูกได้ดมกลิ่น เมื่อลิ้นได้รู้รสอาหาร เมื่อร่างกายได้สัมผัสผืนร้อนอ่อนแอ้ง ทำให้เกิดความปรารถนาติดใจในการได้รับสัมผัสในครั้งต่อ ๆ ไป

4) หลงรักผู้หญิง หมายถึง ภิกษุผู้บวชใหม่ไม่รักษากาย ไม่รักษาวาจา มีสติไม่ตั้งมั่น ไม่สำรวมอินทรีย์ มีราคะเข้ามารบกวนจิตใจ ฟุ้งซ่านเพราะมีกามราคะ เพราะเมื่อภิกษุใหม่หลงรักหญิงทำให้ภิกษุใหม่อยากสึกออกไปเป็นคฤหัสถ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตโต, 2561)

บูรณาการการสอนตจปัญจกรรมฐานของพระอุปัชฌาย์ คือ เมื่อจะสอนตจปัญจกรรมฐานแก่ภิกษุผู้บวชใหม่ ท่านจึงสอนให้แยกแยะออกมา ดุम्म ดุชน ดุเลิภ ดุพิน ดุหนิง พิจารณาหนึ่งเป็นยังงี้แล้วพิจารณาเข้าไปข้างในของหนึ่งเป็นยังงี้ เอี่ยมไปด้วยโลหิต น้ำหนอง ดูเข้าไปข้างในเท่าไรก็เห็นสิ่งสกปรกในตัวเองตัวเรามากเท่านั้น พิจารณากลับไปกลับมา พิจารณาเข้าไปจนกระทั่งภายในลึกซึ้งหมดทั้งคน นี่เป็นสิ่งสกปรกด้วยกันทั้งนั้น มีหนึ่งเท่านั้นมาหลอกให้เราหลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อเปิดหนังสือออกแล้วมันจะกระจายไปหมด ฉะนั้น พระอุปัชฌาย์สอนตจปัญจกรรมฐาน หรือ มูลกรรมฐาน คือกรรมฐานมีหนึ่งเป็นที่ 5 พึงให้ภิกษุใหม่ไม่หลงยินดีในกามคุณ 5 เป็นต้น เมื่อภิกษุนั้นไม่ประมาท มีความเพียรส่งตนไปในธรรมอยู่อย่างนี้ ย่อมละความดำริพล่านนั้นได้ เพราะละความดำริพล่านได้จิตเป็นไปภายใน ย่อมคงที่แน่นิ่ง ตั้งมั่น นี่ชื่อว่า การเจริญกายคตาสติในตจปัญจกรรมฐาน

ตจปัญจกรรมฐานคือ เป็นกรรมฐานที่เป็นมูล เป็นกรรมฐานที่เป็นรากเหง้าของกรรมฐานทั้งปวง เป็นกรรมฐานที่ระงับกามราคะได้ และเป็นกรรมฐานที่ทำราคะ โทสะ โมหะของภิกษุผู้บวชใหม่ให้เบาบางลงได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

ตจปัญจกรรมฐาน คือ กรรมฐานที่สอนให้พิจารณาส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตั้งแต่ผม ขน เล็บ ฟัน และหนัง เป็นกรรมฐานที่พระอุปัชฌาย์สอนนาคผู้จะเข้ามาอุปสมบทหรือบรรพชา ก่อน ถือว่าเป็นมูลกรรมฐานที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ให้พระอุปัชฌาย์ต้องสอนแก่กุลบุตรที่บวชใหม่ โดยพระอุปัชฌาย์จะเริ่มในช่วงของกุลบุตรแปลงคำขอบรรพชาอุปสมบทเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงกล่าวกับผู้ที่จะบวชว่า เธอจงตั้งใจเรียนตจปัญจกรรมฐานอันเป็นอุบายสำหรับให้ภิกษุใหม่เกิดสมาธิได้เพื่อเป็นที่ตั้งของปัญญาต่อไป บอกทีละบทว่า 1) เกสา โลมานะขา ทันตา ตะโจ โดยอนุโลม 2) ตะโจ ทันตา นะขา โลมา เกสา โดยปฏิโลม เพราะการพิจารณาเช่นนั้น เป็นเหตุให้ละความกำหนัดยินดีได้ คือ ต้องพิจารณาผม พิจารณาขน พิจารณาเล็บ พิจารณาฟัน พิจารณาหนัง โดยความเป็นของไม่งามปฏิกุศล เป็นรังของโรค โดยพระอุปัชฌาย์จะต้องพร่ำสอนว่า ตจปัญจกรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่เป็นมูล เป็นกรรมฐานที่เป็นรากเหง้าของกรรมฐานทั้งปวง เป็นกรรมฐานที่ระงับกามราคะได้ และเป็นกรรมฐานที่ทำราคะ โทสะ โมหะของภิกษุผู้บวชใหม่ให้เบาบางลงได้

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การศึกษาในเชิงรุกด้วยการเน้นการศึกษาแบบวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงพระสูตรกับความเป็นจริงในสังคมให้ทันกับทัศนคติของผู้ศึกษาในปัจจุบัน เพื่อความก้าวหน้าของการศึกษาวิปัสสนาต่อไปในอนาคต อีกทั้งเป็นการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคทั้งในเชิงปริยัติและปฏิบัติ ให้ผู้ที่มีความสนใจในการปฏิบัติวิปัสสนาทั้งในและต่างประเทศ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษาการการสอนการปฏิบัติวิปัสสนาของผู้บรรพชาอุปสมบทของพระอุปัชฌาย์ เพื่อเข้าใจความเป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ปรียพร วิศาลบุรณ์, สุรัสมิภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระประยูร รุ่งเรือง. (2565). บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกในพระสูตรตันตปิฎก. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(4), 1366-1375.
- พระมหาเสริมชัย ชยมงคล. (2539). *การบริหารวัด*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธภวนาวิชชาธรรมกาย.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- พระอุปติสสเถระ(2541). *คัมภีร์วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต และคณะ). (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2549). *ธรรมอบรมจิต*. กรุงเทพฯ: ก้อนเมฆ แอนด์กันย์กรุ๊ป.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.